

УДК 342.7

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6\(12\)-143-152](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6(12)-143-152)

Антонова Олена Ростиславівна доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін, Льотна академія Національного авіаційного університету, м. Кропивницький, 25005, вул. Степана Чобану, 1, <https://orcid.org/0000-0002-6575-7915>.

**ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО У СПРАВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ
МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З
ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА ПЕРІОД 2014 – 2018 рр. В УМОВАХ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті досліджено проблемні питання діяльності інституту уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини, як ключового елементу механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини за період 2014 – 2018 рр. в умовах збройної агресії Російської федерації проти України. Найгострішими загальнодержавними проблемами, що певною мірою впливають на діяльність Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, є: антитерористична операція на сході України, а фактично гібридна війна з Російською Федерацією; криза жителів окупованих територій та полонених. Розглянуто діяльність Уповноваженого у справах Європейського суду в аспекті: аналізу міждержавних справ «Україна проти Російської Федерації»; індивідуальних заяв про порушення прав людини на окупованих територіях, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та питання виплати грошових компенсацій з державного бюджету в час економічної кризи, як ключового елементу в національному механізмі виконання рішень Європейського суду з прав людини. Забезпечення ефективної діяльності національного механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини є необхідною умовою європейської інтеграції України. Проаналізовано кількості поданих Україною проти Російської Федерації міждержавних заяв та індивідуальних заяв жертв воєнних дій. Зважаючи на кількості міждержавних та індивідуальних заяв жертв воєнних дій, можна констатувати, що діяльність інституту Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини недостатньо активно протистоїть агресивним діям Російської Федерації щодо України та її громадян. Економічний аспект проблематики полягає у виконанні рішень

Європейського суду з прав людини, а саме: виплаті справедливої сатисфакції; виплаті за рішенням національних судів; виплаті за умовами дружнього врегулювання; пені за несвоєчасну виплату грошових коштів та послуги банку. З'ясовано, що в аспекті економічної кризи, зумовленої збройною агресією Російської Федерації проти України, спостерігається невиконання рішень Європейського суду з прав людини, або виконання з порушенням установлених термінів із виплатою пені. Запропоновано утворення захищеної статті в державному бюджеті України для виплати справедливої компенсації за рішеннями Європейського суду з прав людини, з виплатою коштів лише за наявності розпорядження Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини сприятиме підвищенню ефективності діяльності механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Рада Європи, Європейський суд з прав людини, рішення Європейського суду з прав людини, механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини, Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини, права людини та основоположні свободи, Європейська інтеграція, справедлива компенсація.

Antonova Olena Rostyslavivna Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Law and Social and Humanitarian Disciplines, Aviation Academy of the National Aviation University, Stepana Chobanu St., 1, Kropyvnytskyi, 25005, <https://orcid.org/0000-0002-6575-7915>.

PROBLEM ISSUES OF THE AUTHORIZED ACTIVITY AS AN ELEMENT OF THE MECHANISM FOR ENFORCEMENT OF DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract. The article examines the problematic issues of the activity of the European Court of Human Rights Commissioner regarding the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights, a key element of the mechanism of the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights for the period 2014-2018 in the conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine . The most acute national problems that to some extent affect the activities of the European Court of Human Rights Commissioner are: the anti-terrorist operation in the east of Ukraine, which is actually a hybrid war with the Russian Federation; crisis of residents of the occupied territories and prisoners. The activity of the European Court Commissioner was considered in terms of: analysis of interstate cases "Ukraine v. Russian Federation"; individual statements about violations of human rights in the occupied territories, guaranteed

by the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the issue of payment of monetary compensation from the state budget during the economic crisis, as a key element in the national mechanism for the implementation of decisions of the European Court of Human Rights. Ensuring the effective operation of the national mechanism for the execution of decisions of the European Court of Human Rights is a necessary condition for the European integration of Ukraine. The number of interstate applications and individual applications of victims of hostilities filed by Ukraine against the Russian Federation was analyzed. Taking into account the number of interstate and individual statements of victims of hostilities, it can be stated that the activity of the European Court of Human Rights Commissioner is not sufficiently actively opposing the aggressive actions of the Russian Federation against Ukraine and its citizens. The economic aspect of the issue consists in the implementation of decisions of the European Court of Human Rights, namely: payment of just satisfaction; payments by decision of national courts; payments under terms of friendly settlement; penalty for late payment of funds and bank services. It has been found that in the aspect of the economic crisis caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, there is non-implementation of the decisions of the European Court of Human Rights, or implementation in violation of the established terms with the payment of fines. It is proposed to create a protected article in the state budget of Ukraine for the payment of fair compensation based on the decisions of the European Court of Human Rights, with the payment of funds only in the presence of the order of the Commissioner for the Affairs of the European Court of Human Rights, which would contribute to increasing the effectiveness of the mechanism for implementing the decisions of the European Court of Human Rights.

Keywords: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, European Court of Human Rights, decisions of the European Court of Human Rights, enforcement mechanism of decisions of the European Court of Human Rights, authorized in cases of the European Court of Human Rights, Human Rights and Fundamental Freedoms, European integration, fair compensation.

Постановка проблеми. Основою організації діяльності Європейського суду з прав людини є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Забезпечення належної реалізації державного управління з дотриманням положень Конвенції та ефективне функціонування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини на національному рівні є засадничою умовою розвитку демократичних країн, членів Ради Європи. В процесі формування практики Європейського суду з прав людини, викладеної в рішеннях Європейського суду з прав людини трансформуються національні органи у справах Європейського суду з прав людини.

Необхідність наукового дослідження національних органів у справах Європейського суду з прав людини в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України обумовлена історично-правовими передумовами їх виникнення, практичною діяльністю Уповноваженого, а також потребою забезпечення належного захисту основних прав людини, гарантованих Конвенцією, та ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини Україною. Найгострішими загальнодержавними проблемами, що певною мірою впливають на діяльність Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, є: збройна агресія Російської Федерації, що розпочалась у 2014 році; криза жителів окупованих територій та полонених. Аналіз діяльності інституту Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, як елемента механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в період збройної агресії Російської Федерації проти України, з урахуванням тенденцій реформування Європейського суду з прав людини та преюдиційних рішень Європейського суду з прав людини позитивно вплине на забезпечення належного захисту основних прав людини та основоположних свобод згідно з положеннями Конвенції та забезпечить ефективну роботу національного механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конвенцію як фундамент міжнародного та національного правозахисту в Європі вивчали багато науковців та практиків: Х. Бехруз, М. Буроменський, В. Буткевич, М. Дамірлі, В. Тацій, Т. Хаммарберг та ін. Практику діяльності та реформаційні процеси ЄСПЛ досліджували: К. Андрущенко, М. Верланов, Д. Гудима, Т. Дудаш, Н. Карпачова, М. Матяшова, П. Рабінович, С. Рабінович, М. Савчин, Н. Сергієнко, В. Туманов, С. Шевчук, Б. Муқан, та ін.

Однак діяльність національних органів у справах Європейського суду з прав людини, їхні взаємозв'язки та взаємодія з різними суб'єктами правовідносин за період 2014 – 2018рр. в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України залишилися малодослідженими як із точки зору юридичних наук, так із погляду науки державного управління .

Мета статті – проаналізувати діяльність національного інституту України у справах Європейського суду з прав людини, як елемента механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини за період 2014 – 2018 рр. в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, обґрунтувати шляхи його реформування та визначити напрями подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Для визначення напрямів реформування інституту Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини варто взяти до уваги тогочасну найактуальнішу проблематику, що вирішується

науковцями державного управління, це: розвиток системи публічного управління; децентралізації влади; визначення та розробка державної політики щодо окупованих територій; надання адміністративних послуг у системі публічного управління.

Інститут Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини є одним із ключових елементів функціонування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. Ухвалення Конвенції 04 листопада 1950 року та заснування Європейського суду з прав людини 1959 року сформували основу у становленні державного інституту представництва у співпраці договірної сторони із Європейським судом з прав людини. Розвиток демократичного суспільства та процес реформування Європейського суду з прав людини створює необхідні умови для реформування інституту Уповноваженого України у справах Європейського суду з прав людини. Ключову роль у формуванні дієвого, демократичного органу публічного управління у сфері діяльності Європейського суду з прав людини виконують договірні сторони Конвенції в контексті взятих на себе зобов'язань із забезпечення прав та основних свобод людини.

Найгострішими загальнодержавними проблемами, що певною мірою впливають на діяльність Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, є: війна з Російською Федерацією; криза жителів окупованих територій та полонених.

Лінос-Олександр Сициліанос, суддя Європейського суду з прав людини, Асоційований член Міжнародного інституту міжнародних зв'язків у лекції «Європейський суд з прав людини у час кризи в Європі» виокремлює чотири аспекти проблем – економічна криза, криза біженців, зростання тероризму та збройних конфліктів – та зауважив, що “...інституційна структура створена для захисту нашої «спільної спадщини ідеалів та політичних традицій» досить сильна, щоб піднятися на виклик. Якщо буде погоджено, що європейська Конвенція про захист права людини та основоположних свобод є однією з найцінніших скарбів, створених європейськими цивілізаціями і що Європейський суд з прав людини – це найкращий орган, який може забезпечити виконання зобов'язань, взятих за цим інструментом, то виникає питання про те, яку роль слід відігравати?” [1].

Нині на міжнародному рівні різнобічно обговорюються означені аспекти проблематики: антитерористична операція на сході України, криза полонених та жителів окупованих територій; економічна криза. У час наявної кризи громадськість вимагає від державних органів, зокрема інституту Уповноваженого, посиленних дій.

У контексті порушеної проблематики, на нашу думку, доцільно розглянути діяльність Уповноваженого у справах Європейського суду в

аспекті: аналізу міждержавних справ «Україна проти Російської Федерації»; індивідуальних заяв про порушення прав людини на окупованих територіях, гарантованих Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та питання виплати грошових компенсацій з державного бюджету в час економічної кризи, як ключового елементу в національному механізмі виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Забезпечення ефективної діяльності національного механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини є необхідною умовою європейської інтеграції України.

У щорічному звіті Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини за 2016 р. зазначено, що у провадженні Європейського суду з прав людини перебувають п'ять міждержавних справ, поданих Україною проти Російської Федерації: «Україна проти Росії» за заявою № 20958/14; «Україна проти Росії (II)» за заявою № 43800/14; «Україна проти Росії (IV)» за заявою № 42410/15; «Україна проти Росії (V)» за заявою № 8019/16; «Україна проти Росії (VI)» за заявою № 70856/16.

Станом на 01 січня 2018 р. Європейським судом з прав людини оприлюднена статистика щодо міждержавних заяв (таб.1).

Таблиця 1

Міждержавні заяви*

**Джерело: [2].*

Справи	Заявки №	Дата подання	Рішення про допустимість	Додаткова інформація
Україна проти Росії	20958/14	13.03.2014		за анексію Криму і дії на сході України
Україна проти Росії (II)	43800/14	13.06.2014		за викрадення у східній Україні і тимчасове вивезення в Росію трьох груп дітей
Україна проти Росії (III)	49537/14	09.07.2014	01.09.2015 (виключено зі списку)	в інтересах гр..Х.Джемілева, що належить до етнічної групи кримськотатарського народу
Україна проти Росії (IV)	42410/15	26.08.2015		стосується подій у Криму та Східній Україні, охоплює період з вересня 2014 року
Україна проти Росії (V)	8019/16	13.03.2016		
Україна проти Росії (VI)	70856/16	27.08.2016		

У щорічному звіті про результати діяльності Уповноваженого у 2016 р. наголошено, що продовжується активна робота, спрямована не лише на підтримку та супроводження вже поданих міждержавних заяв, а й щодо збору та вивчення відповідної інформації на предмет формування скарг проти Російської Федерації, що в перспективі будуть надіслані до Європейського суду з прав людини у вигляді нових міждержавних заяв або доповнень до існуючих. Такі матеріали на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 20.08.2015 р. № 33975/1/1-15 надсилаються державними органами до Уповноваженого на постійній основі з серпня 2015 р. [3].

Слід зазначити, що за даними Європейського суду з прав людини упродовж 2017 р. Уповноваженим не подано жодної нової міждержавної заяви проти Російської Федерації.

На розгляд Європейського суду з прав людини надійшло понад 1400 індивідуальних заяв, пов'язаних із подіями в Криму чи військовими діями у Східній Україні, поданих як проти України, так і проти Російської Федерації, долучені до міждержавних справ. З цих заявок більше 200 були подані воїнами та/або їхніми родичами після викрадення та подальшого полону; понад 800 було подано цивільними особами, які в основному скаржаться на те, що їхнє майно було пошкоджено під час військових дій; і в більш ніж 100 справах заявники скаржаться, що вони були травмовані чи катовані, або що їхні родичі були вбиті чи зникли в результаті дій членів сепаратистського руху або в ході військових дій. Одна окрема справа «Савченко проти Росії» (№ 50171/14) про незаконне затримання [4].

Зважаючи на кількості міждержавних та індивідуальних заяв жертв воєнних дій, можна констатувати, що діяльність інституту Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини недостатньо активно протистоїть агресивним діям Російської Федерації щодо України та її громадян.

Складовим елементом заходів індивідуального характеру є виплата справедливої компенсації. Метою призначення сатисфакції є компенсація заявнику негативних наслідків порушення його прав (відшкодування як матеріальної, так і моральної шкоди та витрат), а не покарання Договірної сторони, що несе відповідальність за таке порушення [5].

Відповідальним за координацію виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні визначено Міністерство юстиції України. Представництво України в Європейському суді з прав людини в разі розгляду питань дотримання нею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та звітування про хід виконання рішень Європейського суду з прав людини в справах проти України здійснюється в установленому порядку Урядовим уповноваженим в справах Європейського суду з прав людини, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Міністра юстиції України.

Економічний аспект проблематики полягає у виконанні рішень Європейського суду з прав людини, а саме: виплаті справедливої сатисфакції;

виплаті за рішенням національних судів; виплаті за умовами дружнього врегулювання; пеня за несвоєчасну виплату грошових коштів та послуги банку.

Суми виплачених грошових коштів отримані зі щорічних звітів Уповноваженого за період його діяльності 2006 – 2016 рр. та наведені в таб. 2. Загальні суми виплачених коштів в порівнянні з видатковою частиною з Державного бюджету України на 2018 р. найбільш забезпеченої Вінницької обласної державної адміністрації 513 214 700 грн. [6] є значними та свідчить про вплив на загальний стан економічної ситуації в Україні.

Таблиця 2

**Виплачені кошти за рішенням Європейського суду
з прав людини у 2006–2016 роках*.**

**Джерело: [3].*

Рік	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Загальна сума:	8 442 037,02 грн.	3 258 207,44 грн	20 434 375,45 грн	7 948 058,82 грн.	29 174 853,54 грн	250 217 34,79 грн.	239 002 553,75 грн.	84 980 000, 2 грн.	169 817,7 грн	639 981 892,09 грн.	612 294 315, 54 грн.
Сума справ. сатисфакц.	2 875 900,15 грн.	2 804 204,47 грн.	5 533 351,02 грн.	2 818 169,26 грн	895 292 22,05 грн.						
Випл. за ріш. нац. судів	5 562 589,47 грн.	452 9 74,04 грн.	14 863 208,78 грн.	4 987 701,76 грн	3 263 595,48 грн.						
Дружнє врегулювання			33 951,87 грн.	67 978, 78 грн.	16 916 998,06 грн.						
Пеня за несвоєч сплта ін	3547,4 грн.	1028,93 грн.	3863,86 грн.	74 209,02 грн.	41 337,95 грн.						

Відповідно до статті 3 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» виконання Рішень здійснюється коштом Державного бюджету України, при цьому заявнику компенсується лише шкода, викликана констатованим порушенням Конвенції.

Науковці вважають, що Закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» має недоліки щодо забезпечення виплати відшкодування. Він не передбачає зобов'язань держави-учасника Конвенції стосовно визначення сум у держбюджеті, необхідних для виконання рішень Європейського суду з прав людини. Н.В. Шелевер Н.В. наголошує на доцільності створення Фонду гарантування виплати відшкодувань за рішенням ЄСПЛ, який за рахунок коштів Державного бюджету України забезпечував би стовідсоткове погашення боргів держави за відповідними виконавчими документами [7].

Висновки. В аспекті економічної кризи спостерігається невиконання рішень Європейського суду з прав людини, або виконання з порушенням установлених термінів із виплатою пені.

Створення захищеної статті в державному бюджеті України для виплати справедливої компенсації за рішеннями Європейського суду з прав людини, з виплатою коштів лише за наявності розпорядження Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини сприяло б підвищенню ефективності діяльності механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Незважаючи на значну кількість досліджень у науці державного управління різнобічних питань проблематики, окресленої в статті, проблеми у діяльності Уповноваженого, як елементу механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, потребують подальшого наукового розроблення та реформування управлінської діяльності інституту Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у час гібридної війни для забезпечення ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини та запобігання порушень Конвенції про захист права людини та основоположних свобод: права на життя, катування; утримання затриманих, звільнення затриманих, обмін полоненими; захист власності, виплата пенсій, надання пільг та інше.

Потребується подальше наукове напрацювання загальноприйнятого плану дій та заходів Уповноваженого який є ключовим елементом у національному механізмі виконання рішень Європейського суду з прав людини щодо подолання проблеми невиконання рішень Європейського суду з прав людини та зменшення кількості справ Європейському суді з прав людини проти України.

Література:

1. THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AT A TIME OF CRISIS IN EUROPE SEDI/ESIL Lecture, European Court of Human Rights, 16 October 2015. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Speech_Judge_Sicilianos_Lecture_ESIL_20151016_ENG.pdf
2. Inter-States applications 01.01.2018. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/InterStates_applications_ENG.pdf
3. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ у 2016 році. URL: <http://old.minjust.gov.ua/9329>
4. European Court of Human Rights communicates to Russia new inter-State case concerning events in Crimea and Eastern Ukraine. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{"itemid":\["003-5187816-6420666"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{)
5. Ведькал В. А. Механізм виконання рішень ЄСПЛ в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, № 1. 2020, С.137-141. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2020/33.pdf .
6. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19/paran189#n189>
7. Шелевер Н.В. Проблемні питання виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України. *Альманах міжнародного права*. Вип. 7, 2015, С. 107-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2015_7_13 .

References:

1. THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AT A TIME OF CRISIS IN EUROPE SEDI/ESIL Lecture, European Court of Human Rights, 16 October 2015. Retrieved from: http://www.echr.coe.int/Documents/Speech_Judge_Sicilianos_Lecture_ESIL_20151016_ENG.pdf [in English].
2. Inter-States applications 01.01.2018. Retrieved from: http://www.echr.coe.int/Documents/InterStates_applications_ENG.pdf. [in English].
3. Shchorichnyy zvit pro rezul'taty diyal'nosti Uryadovoho upovnovazhenoho u spravakh YESPL u 2016 rotsi [Annual report on the results of the activities of the Government Commissioner for ECHR affairs in 2016]. Retrieved from: <http://old.minjust.gov.ua/9329> [in Ukrainian].
4. European Court of Human Rights communicates to Russia new inter-State case concerning events in Crimea and Eastern Ukraine. Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{"itemid":\["003-5187816-6420666"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{) [in English].
5. Ved'kal V. A. (2020). Mekhanizm vykonannya rishen' YESPL v Ukrayini. [Mechanism of implementation of ECtHR decisions in Ukraine.]. *Aktual'ni problemy vitchyznyanoyi yurysprudentsiyi - Actual problems of domestic jurisprudence, 1, 137-141*. Retrieved from: http://apnl.dnu.in.ua/1_2020/33.pdf [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrayiny "Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrayiny na 2018 rik" [Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2018"]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19/paran189#n189> [in Ukrainian].
7. Shelever N.V. (2015). Problemni pytannya vykonannya rishen' Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny na terytoriyi Ukrayiny. [Problematic issues of implementation of decisions of the European Court of Human Rights on the territory of Ukraine.]. *Al'manakh mizhnarodnoho prava - Almanac of International Law, 7, 107-114*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2015_7_13 [in Ukrainian].